ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Габриела Стойнев

АВТОРЕФЕРАТ

НА
ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

НА ТЕМА:

БЪЛГАРСКИТЕ ФИТОНИМИ В СЪПОСТАВИТЕЛЕН ЮЖНОСЛАВЯНСКИ Ï Ë À Í

За присъждане на
образователната и научна степен
„Доктор”

Професионално направление: 2.1. Филология
Научна специалност: Български език

Научен ръководител:
Проф. д-р Лилия Илиева
Благоевград
2020 година

Съдържание на автореферата:

1. Предмет, цели и задачи 5
2. Методи 6
3. Увод (основно съдържание на дисертационния труд) 6
4. Първа глава: ИНДОЕВРОПЕЙСКИТЕ „АБОРИГЕННИ ДЪРВЕТА“ И ТЯХНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК 18
5. Втора глава: ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЛОВООБРАЗУВАНЕТО ПРИ ФИТОНИМИТЕ 23
6. Трета глава: ИСТОРИЧЕСКИ ПЛАСТОВЕ И КУЛТУРНИ МОДЕРНИЗАЦИИ: ФИТОНИМИЯ 26
7. Изводи и заключение 30
8. Приноси на дисертационния труд 32
9. Публикации по темата на дисертацията 32
10. Библиография 33

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

УВОД

0. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА И КОНТЕКСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.... 4

0.1. ИЗТОЧНИЦИ..... 5

0.2. ПРЕДМЕТ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО..... 6

0.3. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРИНЦИПИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО..... 7

1. БЪЛГАРСКИ ПРИНОСИ В ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФИТОНИМИЯТА 8

1.1. ПЪРВИ ЕТАП ОТ РАЗВИТИЕТО НА ФИТОНИМИЧНИТЕ ПРОУЧВАНИЯ..... 9

1.2. ВТОРИ ЕТАП ОТ РАЗВИТИЕТО НА ФИТОНИМИЯТА В БЪЛГАРИЯ. ЛИЧНОСТ И ДЕЛО НА АНДРЕЙ ТОШЕВ 10

1.3. ТРЕТИ ЕТАП В РАЗВОЯ НА ФИТОНИМИЯТА В БЪЛГАРИЯ..... 14

2. ДРУГИ ТЕОРЕТИЧНИ РАМКИ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФИТОНИМИ В БЪЛГАРСКАТА НАУКА 27

ПЪРВА ГЛАВА - ИНДОЕВРОПЕЙСКИТЕ „АБОРИГЕННИ ДЪРВЕТА“ И ТЯХНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК 29

1. ГЕОЛОЖКИ ПЕРИОДИ 30
2. ИНДОЕВРОПЕЙСКИ КОРЕНИ ЗА НАЗОВАВАНЕ НА ДЪРВЕТА 31

ВТОРА ГЛАВА - ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЛОВООБРАЗУВАНЕТО ПРИ ФИТОНИМИТЕ

1. ОСОБЕН И СПЕЦИИФИЧЕН ВИД КОМПОЗИЦИЯ..... 136
2. НАСТАВКАТА *–ИКА* КАТО СПЕЦИФИЧЕН ФОРМАНТ НА СЛАВЯНСКИТЕ ФИТОНИМИ 138

ТРЕТА ГЛАВА - ИСТОРИЧЕСКИ ПЛАСТОВЕ И КУЛТУРНИ МОДЕРНИЗАЦИИ: ФИТОНИМИЯ

1. НОВИ ДЪРВЕТА 152

2. РАСТЕНИЯ, ИЗПОЛЗВАНИ ЗА ПОДПРАВКИ В КУХНЯТА НА БОСИЛЕГРАДСКО 160
3. ФИТОНИМИ В КНИЖОВНАТА ПРАКТИКА НА СЛАВЯНОСРЪБСКИЯ ЕЗИК (в съпоставка със съвременните книжовни норми в сръбски и български) 168

ИЗВОДИ 190

БИБЛИОГРАФИЯ 193

I. Предмет, цели и задачи

Предмет на изследването са названията на българските фитоними, създавани през различни периоди – като се започне от наследството на стария индоевропейски праезик, та до новите времена, когато възниква необходимостта от създаване на ботаническа терминология за целите на обучението по ботаника в училище. Обогатяването на българската фитонимия на практика продължава и днес, тъй като все още се включват и названия на нови растения, които по някаква причина стават важни в определен момент. Това е обширна област, която може да се изследва от различни гледни точки и с различни изследователски методи.

Основната цел е трудът да разгледа състоянието на фитонимната ни система откъм минало и съвременно състояние и на тази основа да се изведат различията в съпоставителен контекст с останалите южнославянски езици, основно – със сръбския език.

- От тази обширна област дисертационният труд цели да обособи няколко проблема, на които да даде отговор:

1. Да се представи делото на първите български събирачи на фитоними, които още в края на 19 век успяват да съберат основните народни названия и да ги представят професионално, с познаване и на ботаническата наука. Целта е да се обърне особено внимание на сериозните теоретични приноси, довели до създаването на българската „фитолингвистика“, наречена така от Б. Давидов през 1939 г.(с. 19), като се направи опит идеите на Б. Давидов да бъдат доразвити, поне – в известна степен, като се запазят традициите на българската фитолингвистика фитонимите да се представят и с добавяне на техните латински названия.

2. Да се изследва фитонимията, чрез привеждане на съответен доказателствен материал, откъм прародина и етногенезиз, като се обърне внимание на състоянието ѝ при индоевропейците и в праславянската общност и се направи опит да се изведат разликите в тази сфера между южните славяни.

3. Да се изследват словообразователни особености на фитонимите, като се направи опит да се аргументира тезата за съществуване на особени словообразователни модели, специфични за фитонимията, и подробно се разгледа въпросът за наставката -*ика* като специфична фитонимична наставка.

4. Да се направи опит да се обособят културни пластове, свързани с определени фитоними.

5. Получените резултати и наблюдения да се обобщят в заключителна глава.

Всички тези така очертали се пет глави (една уводна, три основни и една заключителна) да се разработят въз основа на събран от различни по възможност източници (публикувани трудове, данни от информатори, рядко – данни от форуми в интернет) емпиричен материал.

II. Методи на изследването

Дисертационният труд се придържа към ясни методологически принципи, които са залегнали в трудовете на българските учени и преди всичко – на Божимир Давидов, който е разработил теоретичната рамка на фитолингвистиката. Основно изискване е названието на фитонима да бъде придружено от латинския му синоним.

Прилага се методът на сравнително-историческото езикознание, главно – във варианта, представен в американската лингвистика и разработен за изследване на фитонимията от американския индоевропеист Пол Фридрих.

В изследването още се прилагат съпоставителен и дескриптивен метод, които произтичат и са неизбежни за представяне и анализ на данни по такава тема. Сравнително-историческият и съпоставителният метод в сръбската и в хърватската наука се обобщават с термина „сравнително езикознание“, а разликата между тях се определя по дихотомията „диахронно изследване“ – „синхронно изследване“.

В случаите, когато се анализират особености от словообразувателно естество, се прилага методът на класическия словообразувателен анализ, разработен в славистиката.

В дисертацията се прилага и диахронен, и синхронен подход.

Основно съдържание

УВОД

Научната ботаника разполага с интернационални латински названия на всички растения и техните семейства, задача, решена в общи линии още от Карл Линей. Навсякъде по света обаче всеки народ има названия на своя език, които са свързани с неговите специфични интереси, обусловени от начина му на живот и равнището на културата, както и от особеностите на средата, в която живее: добре се знае, че растителният свят е пъстър и в различните географски райони се срещат различни растения.

Изследването на названията на растенията като самостоятелна област има непосредствена връзка с изследването на ботаническите познания на народите, което обикновено се означава с термина *етноботаника*. Този термин е въведен през 1895 от

американския ботаник Джон Уилиам Харшбергер (1869–1929), във формата *ethno-botany* . С него той означава различните употреби на растенията от отделните култури, главно – от предисторическите култури[1].

Етноботаниката обаче има стари традиции. Още Плиний Стари (23–70 от н.е.) например описва някои от медицинските употреби на редица растения[2].

В Русия специализирано събиране на названия на растения, използвани от народа, започва в средата на 19 в. Н. А. Аненков[3].

Етноботаниката като направление започва с описания, които се определят като класически. За първо такова описание се смята изследването на австрийския учен от полски произход Леополд Глюк (Leopold Glück) от края на 19 век. Глюк работи в Сараево. Той описва традиционните медицински употреби на растенията при босненските селяни.

Българската фитонимична терминология в основни линии е събрана благодарение на усилията, които български ентусиасти с биологическо образование полагат още от първите години след Освобождението. Фитонимите търпят промени. Забравени са някои турско-арабски и турско-персийски названия на растения, които са регистрирани от изследователите. Изчезнали са обаче и някои чисто народни названия. Такова е например названието на зелето з а е ш к и л и с т. Б. Давидов, като се позовава на библиография, сочи, че е съществувало такова название: „Тука ще спомена̀мъ, че в единъ документъ от XII или XIII век з е л е т о (Brassicaoleracea) се нарича з а е ш к и л и с т“ (вж. Давидов 1939, с. 64).

Българските източници, съдържащи фитоними, се посочват в текста на дисертацията. Използвани са и съществуващи източници в други южнославянски езици, като **Пољско-српскохрватски речник биљака** са српскохрватско-пољским и латинско-пољско-српскохрватским индексом (Ексклузивно за Пројекат Растко – Пољска, септембар 2002, Ekskluzivno za Projekat Rastko – Poljska, septembar 2002 – вж. http://www.rastko.org.yu/rastko-pl/index.php; *Gligić, Vojin.* **Etimološki botanički rečnik.** Sarajevo, 1954, "Veselin Masleša"**;** *Petar Marin.* **Etimološki rečnik, flore Evrope**; *Коњевић, Радомир; Татић, Будислав.* **Речник назива биљака**. Београд, 2006, ННК „Интернационал“.

[1] Срв. В. Б. Колосова. СЛАВЯНСКАЯ ЭТНОБОТАНИКА: ОЧЕРК ИСТОРИИ, с. 7.

[2] Срв. Piotr Köhler. Józef Rostafiński's ethnobotanical enquiry of 1883 concerning Polish vernacular names and uses of plantsл - Archives of Natural History. April 2015, p. 148.

[3] Анненков 1858 – Анненков Н.И. Простонародные названия русских растений. Собрал Н. Анненков, дир. Ком. лесоводства и акклиматизации растений, учреждённого при Имп. Моск. о-ве сельск. хоз. М., Университет. тип., 1858.

В труда са използвани и съществуващи етимологични речници на южнославянски езици (главно – БЕР, П. Скок), в някои случаи се използват и други етимологични речници, което се указва в съответния текст на дисертацията. Използвани са (в редки случаи) и материали от дискусии в интернет, защото се срещат обсъждания на названия, в които носители на езика изказват свои мнения.

В уводната част на дисертационния труд освен предмети, цели и задачи на изследването, са очертани и етапите в развитието на науката за фитонимите в България с основополагащите и най-съществени трудове в тази област.

По всичко изглежда, че Божимир Давидов е авторът, който у нас въвежда термина *фитолингвистика* – с нея означава скромна научна област, с чието разработване се е заел. Трудът му е публикуван като първа част на ценно изследване под редакцията на Б. Ахтаров и е свързано както с неговото име, така и с имената на Б. Давидов, А. Явашев, М. Шосев, П. Балабанова – всички отнесени към заглавието „*Материали за български ботаничен речник. Събрани от Б. Давидов и А. Явашев. Подредени от М. Шосев и П. Балабанова. Допълнени и редактирани от Б. Ахтаров, уредник на Царския естествено-исторически музей*“. Издание на БАН, София, 1939 г. (по-нататък ще се цитира като: Ахтаров и др., 1939).

Това е обобщаващ труд, с който се вземат предвид дългогодишни изследвания на български учени, главно – ботаници, благодарение на усилията на които са събрани българските народни названия на растенията. С него се обобщава натрупаното преди това като научен материал и се прави опит да се създаде теория. Но с него и приключва най-ценната традиция в българската фитонимия.

От Освобождението до 1939 г. българската фитонимия изминава кратък, но интензивен път на развитие. Доста отчетливо се открояват три етапа.

Първият етап е свързан с необходимостта от преподаване на ботаническата наука в българското училище. Основен представител от този етап на развитие на родната фитонимия е Михалаки Георгиев.

Вторият етап е свързан с делото на Андрей Тошев (подпомогнат от Димитър Матов). През него стремежът е не само да се събират фитоними от райони на свободна България, а също и от селища в останалата под турско владичество Македония (така географски районът на изследванията се обогатява), но и той да се записва филологически точно.

Третият етап обобщава извършените изследвания през първите два етапа и се прави опит да се създаде теоретична рамка. Този процес е свързан главно с името на

д-р Петър Козаров (вж. Козаров, 1921; Козаров, 1925; Козаров 1937) и с имената от групата, която вече бе цитирана по-горе: Б. Давидов, А. Явашев, М. Шосев, П. Балабанова, Б. Ахтаров.

Особено значение за развоя на изследванията по фитонимия у нас имат приносите на Божимир Давидов, който, както вече стана ясно, въвежда и термина „фитолингвистика“, с който да се означи този раздел на общото езикознание, както го дефинира той. (Давидов 1939: 19-23)

1. ПЪРВИ ЕТАП ОТ РАЗВИТИЕТО НА ФИТОНИМИЧНИТЕ ПРОУЧВАНИЯ

Първата необходимост от проучвания върху българските названия на растенията се е породила от обучението по ботаника в българските средни училища. На учениците е трябвало да се представят знания за растителния свят, като се използват български названия на отделните растения.

Поради особеностите на учебните програми, учениците, непосредствено сред Освобождението през 1878 г., е трябвало да изучават огромен брой растения, представяни им с техните имена. В някои случаи авторите на учебници са решавали въпроса с названията, като са „побългарявали“ научното име на латински език, прието според международната научна номенклатура. В други случаи са прибягвали до помощта на други славянски езици, главно – на руския, като са адаптирали и названието към изискванията на българския език. Третият начин е бил да потърсят българско народно название, сособено в случаите, когато е ставало дума за добре представено и известно у нас растение. Б. Ахтаров смята, че този въпрос е бил решен най-добре от Михалаки Георгиев, чийто учебник по ботаника излиза през 1882 г. (в същата година излизат и учебници по ботаника на Ив. К. Урумов и Г. Белчев). Макар Михалаки Георгиев днес да е известен преди всичко като писател, в миналото той е познат и със своята педагогическа дейност като учител и автор на учебници по природни науки.

За съставянето на своя учебник М. Георгиев е събирал в продължение на 6 години названия на растения, главно – от Западна България, но и от други места, както той сам пише в предговора на учебника си: посочва, че е набирал материал от Видин, Кула, Белоградчик, Чупрене, Чипровци, Берковица, Враца, Лом, Софийско, Кюстендилско, Трънско, Царибродско, Дупнишко, Самоковско, Златишко и др. (вж. пак там, с. 9). Много имена е събирал сам и на други места или са му били съобщени от приятели: Търновско, Свищовско, Габровско, Русенско, Варненско, а също и от Тракия,

поради което е поставял на много растения и по няколко названия, в зависимост от географския регион. Като свои задачи той е определил не само запознаването на учениците с ботаниката, но и да се въведе научен порядък при именуването на растенията, необходим на нашата наука.

Б. Ахтаров, като дава висока оценка на направеното от Михалаки Георгиев за систематизирането на названията в българската ботаническа наука, сочи, че само тези усилия не са достатъчни. Ахтаров пише: „...тия имена, които намираме въ неговия учебник, и днес не са изгубили своето значение и са станали почти общоприети литературни имена. Все пак един голям брой от дадените от него имена като български, са взаимствувани отъ другите славянски народи, други от тях са просто преводи на научните имена, а трети, макар и български, не са типични и характерни.“ (Ахтаров и др. 1939: 5).

Първо специализирано издание, което няма педагогически цели, излиза през 1883-84 г. в списание „Наука“. Там Стоян Д. Веженов[4] печата един „Азбучен списъкъ от български имена на по-големите и по-известните растения“ (Списание „Наука", год. III., кн. 3. и 4., 1883—1884 год.).

Трудът на Ст. Веженов не съдържа особено ценен материал, според Ахтаров повечето от посочените в него названия в едни от случаите са заимствани от другите славянски езици, в други – превеждат научните названия или самите те са научните латински названия, които са побългарени, а в трети от случаите – голяма част от названията са турски (вж. Ахтаров и др. 1939: 37).

2. ВТОРИ ЕТАП ОТ РАЗВИТИЕТО НА ФИТОНИМИЯТА В БЪЛГАРИЯ. ЛИЧНОСТ И ДЕЛО НА АНДРЕЙ ТОШЕВ

През 1890 г. излиза и изследването на Д. П. Апостолов „Приносъ къмъ българската терминология на флората въ Македония. Периодическо списание“, кн. LXI, 5, 1900.

Ив. Урумов „Материали за флората на Ловчански окръг. Сборник за народни умотворения“, кн. XIV, 1897. Целта на Урумов е да изучи флората на този край, който, откъснат от пристанища и железници, дотогава не е бил обект на внимание нито на чуждите, нито на нашите ботаници. Голямо достойнство на неговите материали е, че народните названия (там, където са привеждани), са с означаване на ударението и

[4] Стоян Веженов е роден през 1842г. в Клисура. Изявявал се е като сътрудник на вестници и списания и преводач, също така е работил като прокурор и счетоводител. Умира през 1907 г.

стремеж да се отрази и фонетиката на изговора. В повечето случаи обаче народното название липсва – авторът е давал нужните ботанически сведения, а фитоними – само в неголям брой случаи.

Важно място заемат трудовете на Андрей Тошев, които Ахтаров определя като „нов етап“. Първи такъв труд на А. Тошев е студията му „Към терминологията на българската флора“, отпечатана в Периодическото списание на БАН, кн. XXXV, 1890 г. В трудовете си А. Тошев въвежда точния изговор, с отбелязване на ударенията, представя и допълнителни сведения, които подпомагат филологическата работа, макар самият той да не е филолог. Същата година отпечатва и свой съвместен с Димитър Матов труд, в който част от материала е върху имена на растения (вж. Д. Матов, А. Тошев. Към българския. речник.- В: „Книжиии прочитъ". Кн. 4. Солун, 1890 г.).

Следват други трудове на същия автор, а е отпечатан и негов учебник по ботаника (вж. А. Тошев. Ботаника за горен курс. II. год. отъ основните училища и II. клас на гимназиите, София, 1894.; А. Тошев. Материали по флората на България. Периодическо списание LI. 1895. А. Тошев. Материали за флората въ Солунско. СбНУ. XI (1994), XII (продължение), 1895.).

Не във всички свои материали А. Тошев превежда с народни названия на растенията. В някои от трудовете си той си служи само с научните латински названия, например в студията за флората в Солунско, печатана в два последователни броя на Сборник за народни умотворения. За сметка на това точно определя разпространението на всяко растение.

Андрей Тошев е известен главно като един от министър-председателите на България (назначен през 1935 г. с царски указ), а във филологическите среди – като дядо на покойния англицист проф. Андрей Тошев (Данчев), който се подписвал като Данчев, за да не го свързват с едноименния му дядо.

Неговият принос в българската ботаника е формулиран от Стефан Станев така:

Измежду първите български учители ботаници Андрей Славов Тошев се изпъква като един от най-добрите и многообещаващи изследователи. Солидинте му ботанически познания и богата ерудиция проличават още от първите негови публикации и може да се съжалява, че от 1903 г. той изоставя ботаническите си проучвания и се посвещава на дипломатическа и обществено-политическа кариера,

пренасочвайки творческите си интереси към историята, мемоаристиката и публицистиката (Станев 2001: 203)[5].

А. Тошев е автор на 25 научни и научнопопулярни статии, учебници и ръководства, почти всички из областта на ботаниката – неговата основна научна специалност. С оглед на нашата тема важен е неговият принос в изследването на фитонимите.

През 1890 г. Тошев публикува статията си „Към терминологията на българската флора“ (Тошев, 1890). Статията представлява списък от 230 вида растения с техните латински, френски, руски и български имена, след което за всеки вид се посочват чутите и записани от самия Тошев народни имена на растенията (за някои видове те са повече от 15-20), чийто общ брой надхвърля числото 840. Названията са предадени според народното им произношение, с отбелязване и на ударението, и за всяко от тези названия е отбелязано в кое селище е чуто и записано.

Една малка част от материала на Тошев, съставящ тази статия (34 вида), е включена и в колективната му статия с Д. Матов „Към българския речник“, поместена в издаваното в Солун списание „Книжици за прочит“ (вж. Матов и Тошев, 1889) . Данни за народни имена на растения се съдържат още и в учебника му по ботаника, както и в някои от другите му статии.

А. Тошев е автор и на статията „Към терминологията на българската фауна“ (1892), малка част от която също е поместена най-напред в цитираната по-горе статия с Д. Матов в „Книжици за прочит“.

През 1894 г. А. Тошев публикува труд под заглавие „Материали по флората на Солунско“ (Тошев, 1894). В него дава бележки върху физикогеографските условия и растителността на Югозападна Македония, списък от около 1240 растения с данни за местонахождението им и народните имена на част от тях. В списъка са включени и известен брой видове, заимствани от публикации на други автори за този край. Между съобщените растения има много нови за флората в Македония, както и такива, които дотогава не са намирани в България. Върху разпространението на някои от тези редки видове той дава и допълнителни бележки.

Статията „Материали за флората на България“ (Тошев, 1895) е с материали от Старозагорско и Варненско и включва около 455 вида, в които влизат и съобщените вече с Wildeman, т.е. новите видове в статията са 215. Освен това тук за някои от

[5] Ст. Станев. Малко познати имена в българската ботаника. Академично издателство „Професор Марин Дринов“. С., 2001.

растенията се дават кратки екологични бележки, както и народните им имена и използването им в народната медицина.

Както и другите наши ранни ботаници, и А. Тошев е описал нови за науката растения.

А. Тошев е автор и на статията „Към терминологията на българската фауна“ (1892), малка част от която също е поместена най-напред в цитираната по-горе статия с Д. Матов в „Книжици за прочит“.

Като преподавател във Висшето военно училище в София Тошев написва и „Ръководство по минерология“ (1897), „Ръководство по риторика и красноречие за юнкерите от специалните клонове на Военното на Н. Ц. В. училище“ (1901), превежда и един „Учебник по хигиена за юнкерите във Висшето военно училище” (1901).

През 1899 г. Тошев пише и две методически статии.

3. ТРЕТИ ЕТАП В РАЗВОЯ НА ФИТОНИМИЯТА В БЪЛГАРИЯ

3.1. Д-р Петър Козаров. Първи обобщаващ труд

И така, редица предходни изследвания на български учени са допринесли съществено за изготвянето на този фундаментален труд., който през 1939 г. излиза под редакцията на Б. Ахтаров. Негов предходник е един по-скромен по обем сборник, съставен от д-р Петър Козаров (вж. Козаров, Петър. 1925. *Български народни названия на растенията.* Сборник на Българската академия на науките, книга XX. 3–90.).

В труда на Козаров се прави и опит за известна теоретизация на въпросите за българската народна фитонимия. Естествено, при липсата на филологическа подготовка, авторът не се е справил убедително с този въпрос. Все пак той има и някои справедливи наблюдения върху фитонимичните названия, например, прави опит да систематизира данните за тяхното словообразуване.

Биографични данни за автора д-р Петър Козаров могат да се почерпят основно от следните източници: Станев, Стефан. 2001. Малко познати имена на българската ботаника; Козаров, Петър. 1937. Моят живот и дейност. Сливен; Виктория Василева Кощрина. 2019. Електронно издание на студията на д-р Петър Козаров „Български народни названия на растенията“, публикувана в Сборник на Българската академия на науките книга XX“. Дипломна работа за получаване на образователно-квалификационна степен „магистър“. София, 2019 (Под научното ръководство на проф. д-р Андрей Бояджиев).

Петър Тодоров Козаров е роден на 25 март 1873 година в град Сливен. Получава

образование в Лайпциг, където защитата докторат на тема „Влиянието на различните външни фактори върху водоприемането на растенията“ с най-високото отличие за защита – Summa cum laude superatum. В България работи като учител по ботаника, има известни ангажименти в Софийския университет, но след това напуска и работи главно по специалността си в опитни станции по земеделие. Умира на 30 април 1957 година.

Сборникът на д-р Петър Козаров съдържа и някои добавени термини, почерпени от трудовете на негови предходници, например, с бележка „Урем“ са примери, които са представени с ударения върху думите. За разлика от Урумов обаче д-р П. Козаров не е поставял ударенията върху иначе ценните свои събрани материали. При все това, те са много ценни, защото представляват първа обща систематизация на българската народна фитонимия и могат да се използват за целите на лингвистичния анализ в някои области, например – за извличане на словообразувателни данни. По-нататък в дисертацията материалите на д-р П. Козаров ще бъдат използвани именно с такива цели.

3.2. Втори обобщаващ труд и връх в изследванията на фитонимията

Както вече беше посочено, за връх в изследванията върху народната фитонимия с пълно основание трябва да се смята монографията, редактирана от Б. Ахтаров и излязла навсякъде под негово име, макар да са посочени имената на авторите Б. Давидов, А. Явашев, М. Шосев, П. Балабанова и Б. Ахтаров под заглавието „Материали за български ботаничен речник. Събрани от .Б. Давидов и А. Явашев. Подредени от М. Шосев и П. Балабанова. Допълнени и редактирани от Б. Ахтаров, уредник на Царския естествено-исторически музей“.

Редакторът на труда Б. Ахтаров е приел термина, който по-нататък предлага Б. Давидов, с който да се означи научната област на монографията: фитолингвистика, и също го използва в своето предисловие. Към резултатите от труда на Давидов, Б. Ахтаров се отнася не без критика, но посочва и добрите страни на неговия опит. Ахтаров (1939: 4) пише за този раздел, както и за автора му, следното:

Уводната част – фитолингвистиката, която обхваща качество, количество, създаване и история на имената на растенията – е дело на г-н Б. Давидов и от мен е оставена почти безъ промена. Покойният, като голем ентусиаст, не бе свободен от некои увлечения. Допускам и тук да има такива. Все пак тази част е една от най-интересните и, ако има недостатъци и грешки, те може да бъдат изправени и допълнени отъ некой наш езиковедец, същевременно и добър фолклорист. Във всеки случай г-н Б. Давидов начертава един добър план за разработване на нашата фитолингвистика.

Вероятно Б. Ахтаров се е раздразнил от критиката, която Давидов отправя към народния поет Иван Вазов (във връзка с известния Вазов пътепис „Един кът на Стара планина“), в който поетът е проявил, по мнението на Давидов, неуважение към начина, по който българите назовават цветята и растенията.

До с. 11 е предговорът на Б. Ахтаров. От с. 13 започва текстът на Б. Давидов, макар на страниците да е означено навсякъде името на редактора Ахтаров, който сам пише в предговора, че я е оставил почти без изменение – така, както я е представил Б. Давидов.

Кой е авторът Божимир Давидов?

На живота и делото на Б. Давидов е посветен трудът на Милан Шосев „Божимир Давидов. Животът му и неговата дейност в „Трудове на Българското природо-изпитателно дружество“, кн. 13 (1928), с. 15-37 (издадено и като отделен отпечатък). В нея е поместен и портрет на Давидов, който копирам по-надолу. Напоследък на делото на Божимир Давидов беше обърнато внимание в статията на проф. д-р Стефан Станев „Редките растения в България“ в Пловдивски университет, бр. 6 (371), година XXV, 13 юли 1997 г., с. 10.

Б. Давидов е роден във Варна на 24 февруари 1870 г. в интелигентно и заможно семейство. Едва десетгодишен остава сирак, защото умира баща му, и майка му остава вдовица с четири деца, от които Божимир е най-голямото. Завършил е гимназия и естествена история в София, след което работи като учител на различни места, докато се установи в София. По време на „Университетската криза“ през 1907 г. преподава няколко месеца ботаника в Софийския университет. От 1922 г. до смъртта си завежда Ботаническия отдел при Природонаучния музей в София. Умира на 16. X. 1927 г.

Автор е на редица трудове, между които и монографията „Крайморските пясъци в Южна България и тяхната растителност” (с една карта за разположението на крайбрежните пясъци)“. Тя излиза като отделен отпечатък на „Трудове на българското природо-изпитателно дружество”, София, 1912 г., Царска придворна печатница”.

Друг негов труд е Давидов, Б. 1905. „Флората на крайбрежните и терциерните пясъци във Варненски окръг“. - Изв. за команд. Минист. на народ. просвещение, 2: 1-9. Б. Давидов. „Опит за проучване средиземноморската флора на предбалканските страни“. Варна, печатница „Зора“, 1905, 29 стр. Това е особено ценно издание, което включва и списък на средиземноморските растения, които растат на север от Балканите.

Б. Давидов не е лингвист. Закономерно и неговите възгледи носят до голяма степен печата на любителското и непрофесионално отношение. Същевременно се вижда, че Давидов е притежавал интерес към езикознанието и е придобил известни познания в тази област.

1. Дефиниция на фитолингвистиката

Той дефинира т.нар. от него „фитолингвистика“[6], като очертава и предмета на нейните занимания. На с. 14 той пише:

Коренното проучване на думите е предмет на езикознанието. Оная част от общото езикознание, която се занимава с имената на растенията, с техната етимология, ще наречем ф и т о л и н г в и с т и к а или лингвистика на имената на растенията. Последната борави с народните ботанични н а и м е н о в а н и я.

По-нататък Ахтаров пише, че фитолингвистиката се занимава с оглед на техния произход, заимстване, асимилация, а също и с тяхното изчезване при някои народи.

2. Полемика с Иван Вазов

Авторът подробно е цитирал известния пътепис на Иван Вазов „Един кът от Стара планина“ и добре познатото място, в което Ив. Вазов упреква българите в липса на поетично отношение към растенията, изразено в това, че на нежни и красиви цветя се дават прозаични и дори грозни имена. Тук Ахтаров му е възразил[7], като е посочил и примери, от които да се види, че по провинциалните места и на другите народи се дават не особено естетични названия, като е привел примери от френския език:

Френски език (Ахтаров: 18):

детелина (Trifolium) – фр. Herbe au veau (телешка трева),

радика (Taraxacum) – Pissenlit (пикай в легло),

чернилка (Nigella) – Oeil de bouc (пърчово око),

жълтурче (Ficaria) – Pieds de poulain (кокоши крака),

гугерки (Muscari) – Ail des chiens (кучи лукъ),

здравец (Geranium) – Herbe au dindon (пуйча трева),

тъжник (Spiraea) – Pied de bouc (пърчовъ кракъ),

лютиче (Ranunculus) – Patte de loup (вълча стъпка),

[6] Същият автор въвежда и термин „фитофолклор“, срв. с. 14.

[7] Известно е, че Захари Стоянов в „Записки по българските въстания“ също упреква Вазов за това отношение към народните названия на растенията, без да упомене изрично името му - нарича го "оня сантиментален писател", който "клнеше българския народ, че тоя последният се отнасял небрежно към красивите цветя, турял им унизителни имена и н'ам що си още". Захари Стоянов обаче очевидно споделя мнението на Вазов, тъй като обяснява това отношение на българина към цветята с тежкия му и гладен живот.

гороцветъ (Adonis) – Oeil de boeuf (волско око),
мразовец (Colchicum) – Mort aux chiens (куча смърт),
подбел (Tussilagu) – Pas d'âne (магарешка стъпка),
равнец (Achillea) – Saigne - nez (кръвясалъ нос),
козинецъ (Oxalis) – Pain de coucou (кукувичи хляб),
кукурякъ (Helleborus) – Herbe au porc (свинска трева),
имел (Viscum) – Pomme hémoroïdale (маясълови ябълки)

По-нататък Ахтаров е привел и примери от италианския език, изтъкнат от народния поет като особено поетичен в отношението си към полските цветя:
преслица (Ecuisetum) – Labri d 'asino (Магарешки устни),
лопен (Verbascum) – Coda di cavallo (конска опашка)
лютичка (Ranunculus) – Pè d' gall (петльов крак),
подбел (TussiJago) – Unghia cavallina (конско копито),
тъжник (Spiraea) – Barba caprina (козя брада),
звъничка (Hypericum) – Ossi de grillo (печени кости)

Немски език:
потайник (Asarum) – Haselwurz (зайче биле),
плаун (Lycopodiumj – Bärlapp (меча стъпка),
белонога (Saponaria) – Hundsnelke (кучи карамфил),
млечка (Euphorbia) – Wolfmilch (вълче мляко),
здравецъ (Geranium) – Storchschnabel (щъркова чофка),
хрян (Cochlearia) – Pferderettich (конска ряпа),
лютиче (Ranunculus) – Hahnenfuss (кокоши (петльов) крак),
любидраг (Tropaeolum) – Judenbart (Юдина брада) и т.н.

3. Въпрос за унификацията на българските имена на растенията

Давидов с тъга констатира, че обща българска номенклатура на растенията (по времето, в което пише труда си) не съществува. Като добър пример е посочил речника на Шулек с „югославските имена на растенията", за който вече стана дума, а също и руския речник на Аненков „Ботанический словар". Той дава инресени примери: Пенчо Славейковъ, вместо лятната метличина (Centaurea), криво употребява името синчец, което е пролетната Scilla ,

- един учебникар – географ употребява турското име сейрек, безъ да знае, че това е лен (Linum);

- друг географ – специалист, вместо да каже ела (за Ables pectinata), казва елха, което е съвсемъ друго растение (Alnus glutlnosa) [с. 15].

ПЪРВА ГЛАВА

Първата глава на труда има заглавието „Индоевропейските *аборигенни дървета* и тяхното представяне в българския език“. Целта в тази глава е названията на дърветата да се използват като източник на данни за локализиране на старата праславянска родина.

Един от най-важните въпроси на индоевропеистиката - въпросът за индоевропейската прародина - се изследва върху сравнителни езикови данни, свързани семантично с флората и фауната. Основополагащ труд на новото време е вече половинвековната книга на Пол Фридрих от 1970 (Friedrich, Paul, 1970). Авторът стига до извода, че индоевропейците са живеели в райони с дървета край гори, основание за което той търси в изобилието на общи думи в индоевропейския речник, с които се назовават дървета и техните части и свойства.

По отношение на славистиката въпросът за названията на дърветата като източник на данни за локализиране на старата праславянска родина е поставен отдавна. За първи път такава аргументация дава полският ботаник Йозеф Ростафински Rostafiński, Józef (1850-1928) в своето много известно съчинение O pierwotnych siedzibach i gospodarstwie Słowian w przedhistorycznych czasach, SAU, 12, 1908, 3, p. 6-25; BASC, 6-7, 1908, p. 89-115. Редица от неговите схващания търпят корекции и по-нататък ще бъдат коментирани. Едно от най-известните е свързано с факта, че думата за дървото „бук“ (Fagus) отсъства в праславянски и е стара германска заемка.

1. ГЕОЛОЖКИ ПЕРИОДИ

Разпространението на дърветата, характерно за съвременния свят, е различно от разпространението на дървесните видове в отделните геоложки периоди. То обаче подлежи на изследвания с методите на геологията и такива изследвания са правени и са вземани предвид в новата лингвистика.

ГЕОЛОЖКИ ПЕРИОДИ (по Фридрих 1970: 23)

Име на периода	**Време**	**Растителност**	**Климат**
Млад субарктичен	9000-8500 г. пр. Хр.	Тундра и гора: (бреза, бор, листве-ница, върба,топола)	Арктичен климат

Предбореален	8500-7200 г. пр. Хр.	Доминират брезата и борът	Континентален, донякъде топъл
Бореален	7200-5500 г. пр. Хр.	Бор, малко смесен дъб; доминиращ е лешникът	Континентален, по-топъл
Атлантически	5500-300 г. пр. Хр.	Отначало: смесен дъб, климакс[8] на бряста и липата; в средата - елата; в края доминира дъбът	По-топъл и влажен
Суббореален	3000-800 г. пр. Хр.	Доминира букът (с габъра), смърч, сме-сен дъб	По-континетален, по-сух

2. ИНДОЕВРОПЕЙСКИ КОРЕНИ ЗА НАЗОВАВАНЕ НА ДЪРВЕТА

Според широко приетото мнение на П. Фридрих, съществуват 18 названия на основни дървета („аборигенни дървета“), които се пазят в разположените в Европа групи на индоевропейското семейство: славянската, германската, италийската, келтската, също и в гръцки, албански и други. Тези корени са в названията на следните дървета:

Ясен: **h3esk-*

Бук:: **bheh(a)ĝos*

Бреза: **bherh(x)ĝos*;

Габър: **(s)greh(a)b(h*

Дъб: **pérkwus, *h3eig-,* (?) **doru*

Бор: **pit(u)-, *péuks* и може би **ḱos-*

Върба:: **weit-, *sal(i)k-*

Елша: **,*h2él(i)sos *werno/eha*

Ябълка: **haebVl-, *meh2lom; .* Ябълка

Трепетлика /топола: **h2osp-*

Череша: **kr̥nom - *kr̥mes*Elm: **ŭi(n)ĝ-, *h1lém* Бряст

[8] Климакс е крайното устойчиво състояние на дадена екосистема.

Леска / лешник : **k6s(V)los*

Хвойна: **h1eleu-*

Липа: **lenteh(a)-, *leipeha,*

Клен, явор: **kléinus, *h2ekr*

Орех: **h2er-, *kneu*

Тис: **taksos, *h1eiu-os.*

Не всички от представените корени са запазени в славянските езици. В някои случаи, както е с названието на хвойната, в едни славянски езици са представени, но в южнославянските езици не (евентуално – запазени с променено значение).

The Distribution of Indo-European Tree Names

Species	Form	Celt	Ital	Gmc	Balt	Slav	Alb	Grk	Arm	Anat	Iran	Ind	Toch
Alder	*ɥerno/eh$_a$-	x	-	-	-	-	x	-	x	-	-	x	-
	*h$_a$éliso-	?	x	x	x	x	?	?	-	?	-	-	-
	*kleh$_a$dhreh$_a$-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-
Apple	*h$_a$ebVl-	x	x?	x	x	x	-	-	-	??	?	-	-
	*meh$_2$lom	-	x	-	-	-	x?	x	-	?	-	-	-
Ash	*h$_3$es(k)-	x	x	x	x	x	x	x	x	?	-	-	-
Aspen	*h$_{2/3}$osp-	-	-	x	x	x	-	-	x	-	?	?	-
Beech	*bheh$_a$ĝos	x	x	x	-	x	x	x	-	-	-	-	-
Birch	*bherh$_x$ĝos	-	x	x	x	x	-	-	-	??	x	x	-
Cherry	*kṛnom	-	x	-	x	-	-	x	-	-	-	-	-
Elm	*h$_1$élem	x	x	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
	*ɥi(n)ĝ-	-	-	x	x	x	x	-	-	-	x	-	-
Fir	*dhonu-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	?	?	-
	*h$_a$ebi-	-	x	-	-	-	-	?	-	-	-	-	-
Hawthorn	*h$_2$ed(h)-	x	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
Hazel	*kós(V)los	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Hornbeam	*(s)greh$_a$b(h)-	-	x	-	x	x	?	?	-	-	-	-	-
Juniper	*h$_1$eleu-	-	-	-	-	x	-	x	x	-	-	-	-
Linden	*lenteh$_a$-	-	?	x	x	x	x	-	-	-	-	-	-
	*leipeh$_a$-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Maple	*klḗinus	-	-	x	x	x	-	?	-	-	-	-	-
	*h$_2$ék$_ɾ$	-	x	x	-	-	-	x	-	x	-	-	-
Mulberry	*mórom	x	x	-	-	-	-	x	x	?	-	-	-
Nut	*kneu-	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	*h$_2$er-	-	-	-	x	x	x	x	-	-	-	-	-
Oak	*pérk^{w}us	x	x	x	??	??	-	-	-	-	-	-	-
	*h$_a$eig-	-	?	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-
Pine	*péuḱs	x	-	x	x	-	-	x	-	-	x	-	-
	*pit(u)-	-	x	-	-	-	x	x	-	-	?	?	-
	*pī́k$^{(w)}$eh$_a$-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sloetree	*dhergh-	x	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-
Willow	*sal(i)k-	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	*ɥeliko/eh$_a$-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-
	*ɥeit-	x	x	x	x	x	-	x	-	-	x	x	-
Yew	*h$_1$eiɥos	x	-	x	x	x	-	-	-	x	-	-	-
	*taksos	-	x	-	-	x	-	x	-	-	x	-	-

and 'oak'. This multiplicity of reconstructed forms may involve geographical complementation, e.g., eastern versus western dialectal terms, or functional specialization where there was the use of one part or of one species of tree for a specific purpose, e.g., willow osiers are used for baskets and fences.

To a degree that goes beyond other semantic sets, the arboreal terms and the tree names in particular indicate a relatively strong western-central area that includes Celtic, Italic, Germanic, Baltic and Slavic. Among these Slavic shows the highest rate of mutual correspondence, which may suggest that its ecological area corresponds relatively closely with that of the earliest Indo-Europeans. It should also be observed, however, that a number of the terms for trees, though found across a range of west or central European stocks, may have entered the continuum of early IE languages from non-IE substrates, e.g., one if not both of the 'apple' words. The relative paucity of inherited tree names in Indo-Iranian could easily be accounted for by the long sojourn of these groups in the relatively tree-less region of the Kazakhstan steppe and Central Asia. In addition to the often discussed names for particular genera of trees, there are also some excellent terms for the basic parts of the tree: branch, root, bark, twig. Indeed, we can assume that the speakers of PIE were strongly oriented to their forests and groves as sources of anything from firewood, timber and bast to religious and artistic inspiration.

Combined linguistic, archaeological and even modern ethnographic evidence demonstrates many specific uses and functions of trees: the ash, hornbeam and oak for spears; the

Представената таблица е от книгата на Адамс и Малори 1997: 600 (срв. Mallory, J.P.; Douglas Q. Adams (1997). Encyclopedia of Indo-European Culture. London: Fitzroy Dearborn Publishers.).

В таблицата по-долу са приведени основни индоевропейски корени, за названия на дървета и плодовете им, представени в българския език:

И.е. корен	Наследници
*bergH-o 'бреза'	бълг. *бреза.* Живо народно название.
*pyk, pwk' `Abies`. Около 40 вида иглолистни. Abies alba - обикновена ела	Остатък: бълг. *пъкъл*, с първоначално значение смола, сръбски и хърватски pakao, слов. pekel смола рус. пекло (смола) - стара заемка от латински.
*el-w-n 'вид хвойна' „Можжевельник (Juniperus L.) — род хвойных растений из сем. кипарисовых (Cupressaceæ)“.[9]	Прасл. *(j)alovьсь (ср. укр. ялівéць, белор. ядловец, чеш. jalovec, пол. jałowiec, г.-луж. jałorc. яловец, синоним можжевельник[10]. укр. ялівець. Също - верес[11]. Липсва в южнославянските езици, там вероятно е произвело прилагателното „ялов“, което обаче се използва за животни. В словенски - Jalovec vrh, планински връх в Юлианските Алпи. Възможно е да няма връзка със значението (хвойна) и да е във връзка с прилагателното jalov (ялов). Върхът е гол.
*wrb-	Български *върба.* Актуално народно название.
*abal-	Бълг. *ябълка*. Актуално народно название.
*klen-	Бълг. *клен*. Актуално народно название
*alyso-	Бълг. *елша, елха*. Второто название е актуално народно название, но е пренесено върху друго иглолистно -- семсено е с елата.
*kos(V)lo-	Название на лешниковия храст. Допуска се връзка с прасл. *lěsko*. Леска
*ar-	Бълг. *орех* Актуално народно название.

[9] Ростовцев С. И. Можжевельник // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
[10] Комаров, В. Л. Род 42. Можжевельник, Верес — Juniperus // Флора СССР : в 30 т. / гл. ред. В. Л. Комаров. — Л. : Изд-во АН СССР, 1934. — Т. 1 / ред. тома М. М. Ильин. — С. 174—191
[11] Калинин, А. В. Лексика русского языка. — Наука, 2012. — С. 72.

*Vlmo-	илем
*wyg’	вяз
*lentā-	lutъ
*leipā	Бълг. *липа*. Актуално народно название.
*as-	-Бълг. *ясен*. Актуално народно название, но праславянска заемка от германски език.
*grōbh	Бълг. *габър*. Актуално народно название.
*bhāg’o-	Бълг. *бук* (праславянска заемка от герминските езици), вероятно славяните са означавали и бука като *grōbh, т.е. „габър“.
*k(e)rn-	рус. *черемуха* ? Български синоним от друг корен: мъждрян.
*eywo-	Бълг. *ива „вид върба“,* пренесено от индоевропейското название на тиса.
*tVk’so-	Рус. *тис*. Няма го в южнославянските езици.
*gweiH-	Бълг. *желъд, жълъд*. Актуално народно название.
*perkw-	Бълг. *Перун* ?
*dorw-	Бълг. *дърво.* Актуално народно название.

ВТОРА ГЛАВА

Втората глава носи заглавието „Характерни особености на словообразуването при фитонимите“. Тук основната цел е да се представят особеностите на фитонимните названия на словообразувателно равнище.

Проста словообразувателна класификация ги разделя на еднословни (които са„прости“ и „сложни“) и съставни (срв. Анинкина 2018, с. 7)[12], с друга терминология – едновербални и поливербални[13].

Едновербални названия

Едновербалните названия в българската топонимия са с различен произход. Някои са домашни и са наследени още от индоевропейския праезик (напр., *върба, мъх, клен*), други са заети от чужди езици по различно време, включително и в най-ново време (например, *ли̓чи* – название на китайски плодове и дърво (Litchi chinensis). За образуването им се използват нормалните за българския език и изобщо – за славянските езици, афиксации и композиция. Същевременно, и при афиксацията, и при композицията има някои особености, които отличават фитонимите. На някои от тях ще бъде обърнато внимание в този раздел, който цели да изтъкне спецификата на фитонимите, а не – да опише изчерпателно начините, по които те се образуват.

Дву- и поливербални названия са особено характерни за фитонимите и са с различна структура. Съществуват съчинителни връзки между елементите (напр. Begonia tuberhybrida се нарича *кавалер и дама*), *парици и робийци* в Дупнишко наричат растението Beilis perennis (срв. Козаров 1921: 20).

Преобладаващ вид са означенията от два компонента със съчинителна връзка, образувани от съществително име и прилагателно към него, което изпълнява ролята на определение, напр. със съчинителни и по-сложни синтактични връзки между елементите (напр., *синя жлъчка* – (Cichorium intybus), *момина сълза* (Convallaria majalis), *овчарска торбичка* Capsella bursa pastoris (Bursa pastoris също означава „обчарска торбичка“, растението е от рода Capsella).

Има по-малко на брой названия с по-сложна структура, напр., Berteroa incana, се нарича в Костенец, Самоковско, *я къ̓рк, а не̓ кърк* (Козаров 1925: 20). Само *некрък* пък се нарича в Берковица растението Calepina. (Козаров 1925: 22), известно на други места

[12] Срв. Аникина Т.В.Словообразовательная структура фитонимической лексики в английском и русскомязыках // Научный результат. Вопросы теоретической и прикладной лингвистики. – Т.4, №4, 2018

[13] Използвана от А. Стоилов във връзка с други названия, срв. Стоилов: Земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма с народно тълкуване. Бл., 2000, с. 40-52.

като кривица (привежда се, защото може да послужи да изясняване на структурата на названието *я къ̀рк, а нѐ кърк).*

1. Особен и специфичен вид композиция:

бий-бий-копър (кръвчица)[14] = Cynodon dactylon,

вий-вий-караджа = Erodium ciconium и др.,

нижи-нижи-сламка = Balsamina hortensis,

пиши-пиши-кукла = Papaver rhoeas,

пус-пус-кръвчица = Cynodon dactylon

тъчи-тъчи-платно = Plantago major,

поп-поп-попадия = Hyoscyamus niger,

чук-чук-гърне = Muscari racemosum,

сън-сън-котка = Anemone pulsatilla,

бий-бий-тъпанче = Silene inflata,

скърбуц-скърбуц-платънце = Plantago major

Всички тези примери са извадени от Давидов (1939; 46), който смята, че те са създадени от деца. С това обяснява специфичния начин на тяхното образуване. Тук трябва да прибавим и разгледания от него преди това пример с названието *лай-лай-кучка,* за което той смята, че е придобило популярност благодарение на възмущението от него, изказано от Иван Вазов, а иначе не било характерно за народния език.

Словообразуването по този модел е характерно за индоевропейските езици и мнозина автори са се занимавали с него. Нина Арутюнова например смята, че произходът на такива конструкции трябва да се търси в императивни изречения. Така са възникнали фамилни имена от типа на тези, които пародира Гогол в „Мъртви души“ (Нагнибеда, Хватаймуха и подобни), което, според авторката, не буди недоучение, както и използването им за образуването на означения за предмети,

[14] Според приетото правописно правило, те би трябвало да се пишат слято. Тук за целите на анализа се пишат полуслято.

животни и растения. Тя търси произхода на такива образования във фолклора, приказките, и ги свързва със стари персонификации, които постепенно са се изтрили (Арутюнова 2007) [15].

Приведените по-горе примери обаче съдържат една уникална черта, която ги различава от традиционно известните синтактични словообразувателни типове с първа част глаголен императив. Това е редупликацията. Всички те съдържат удвояване на глаголния компонент. Това е тяхна уникална черта и засега може да се предположи, че тя се среща само във фитонимията. Няма наблюдения за разпространението ѝ в други индоевропейски езици.

Предвид на очевидно фолклорния произход на тези названия, връзката им с някакви по-големи фолклорни цялости, може да се предположи, че те са били свързани със специфичен фолклорен жанр.

2. Наставката *–ика (-ica)* като специфичен формант на славянски фитоними

В този раздел[16] е показан словообразувателен суфикс, специализиран за образуването на ботанически названия (фитоними) в славянските езици (руски, словенски, сръбски и хърватски, полски и български). Това е твърде интересно словообразувателно явление – специализация на суфикс за образуване на семантично затворен кръг лексеми, които са обединени по своя „ботанически“ характер. Въпреки крайно любопитния характер на явлението, то не е било изследвано специално, макар че е добре известно в славистиката като част от проблематиката за развоя на т.нар. трета палатализация.

Представен е анализ на произхода на този суфикс като е разгледан развоя му в индоевропейски, латински, праславянски и в днешните южнославянски езици.

ТРЕТА ГЛАВА

[15] Н. Д. Арутюнова. Проблемы морфологии и словообразования. На материале испанского языка. Москва, 2007.

[16] В основата на раздела е съвместната статия на Г. Стойнев и Л. Илиева, която предстои да излезе в сборник, посветен на паметта на професор Иван Куцаров

Третата глава има заглавието „Исторически пластове и културни модернизации: фитонимия“ . В нея е разгледан въпросът: времето на Средновековието за балканските славянски държави, респективно – езици, е време, през което те в огромната си част са в рамките на Османската империя и търпят влиянието на турския език. Този средновековен период обаче е и времето, „когато се извършват големите географски открития, в Европа идват нови растения с важно значение. Тяхната първоначална адаптация към местните условия и назоваването им с местни названия се извършва в среда, повлияна от турския език. От друга страна, в българските земи, както и на запад от тях, идват нови култури, за които се казва обичайно, че имат „ориенталски характер“.

- Първата задачата в тази глава, е да се проследи влиянието на турския език върху някои общи за славянските езици фитоними, и на тази основа да се отбележат приликите и различията между тях. В тази връзка Б. Давидов пише:

Чрез турците българите за пръв път се запознават с редица

нови растения и растителни продукти, които, поне на първо

време, влизат въ българския език с ориенталските си имена.

Той е дал разлчини примери, разпределени по класове: имена на дървета, декоративни растения (т.е. цветя), растения, които служат за храна на хора и животни, подправки и наркотични вещества, лекарства. Съдбата на названията, които Давидов е привел за българския език, тук ще бъде проследена върху материал от другите южнославянски езици, върху примерите с имена на дървета и имена на цветя. Словенските земи не са в обхвата на Османската империя и се очаква те да се отличават от другите. Към имената на дърветата Б. Давидов е привел следните български примери:

а) Д ъ р в ет а :

селвия (Cupressus sempervi),

чинар (Platanus orientalis),

нар (Punica granatum),

чемшир (Buxus sempervirensj),

фурма (Phoenix dactylifera),

*абано*с (Diospyros ebenum) и др.

Това, според неговото мнение на ботаник, са нови дървета, които преди това са били непознати в българските земи. Към тях добавям още две названия – на *дюлята* (Cydonia oblonga) и на *черницата* (Morus), макар че е вероятно те да са били познати още по времето на Второто българско царство. Материалът е представен в следната таблица:

НОВИ ДЪРВЕТА

Латинско название	Български	Сръбски	Хърватски	Словенски
(Cydonia oblonga)	дюля	dunja	dunja	kutina
Morus	дуд /черница	crni dud (Morus nigra) crveni dud (Morus rubra) beli dud (Morus alba)	murva, dud	murva
Cupressus sempervirens	селвия (срв. Давидов, стр. 64) кипарис	чемпрес	čempres	cipresa
Platanus orientalis	чинар	platan, istočni platan	vodoklen (platana, pokrovnjak, lepen, lat. Platanus)	vzhodna platana
Punica granatum	нар	nar	mogranj, народно: zrnati šipak, granat,	granatno jabolko

			granat-jabuka	
Buxus sempervirens	чемшир	šimšir; simsir; šemšir	šimšir	navadni pušpan / zelenika
Phoenix dactylifera	фурма	datulja	datulja	prava datljeva palma, pravi datljevec
Diospyros ebenum	абанос	pravi abonos	ebanovina je opći naziv za vrlo gusto i crno drvo	ebenovec, ebenovinovec

В друга таблица, в която посочените през 1939 г. от Давидов названия на растения с турски произход се сравняват с означенията на същите растения, преобладаващи в сръбски, хърватски и словенски.

Декоративни растения

Латинско название	**Български**	**Сръбски**	**Хърватски**	**Словенски**
Hyacinthus orientalis	зюмбюл	зумбул преносно „идиот“	zumbul ili hijacint	hijacínta jacinta majolčika
Jris germanica	замбак	ljiljan, голяма поветица или богиша;	bogiša, perunika pitoma	nemška perunika
Tulipa gesneriana	лале	*лала, саса,* областно – *лале*	tulipan	tulipan
Dianthus chinensis	катмер	Ибришим каранфил	karanfil klinčić, garoful	kitajski nagelj
Narcissus poeticus	заръмкаде	нарцис	narcis	gorski narcis, bedenica ali ključavnica
Calystegia sepium	сефа Сега: чадърче; голяма поветица според информатор –	лàдолеж	obični ladolež, čadorčić, čardačić, slatkovina, veliki slak, kukovina	

	телефо̀нче или грамофо̀нче			

Както може да се види, в българския досега са се запазили названията зюмбюл и лале. Останалите турцизми, посочени от Давидов, сега не са известни на носителите на езика.

Думата зюмбюл е османски турцизъм с иранси произход (Ottoman Turkish سنبل (sümbül), from Persian سنبل (sombol).

Интересен е случаят с думата катмер, посочена от Давидов в значението Dianthus chinensis. Тя изцяло е заменена с думата каранфил, също – от турско-арабски произход. Тя се среща също в сръбски и хърватски и е обяснявана така:

Karanfil (od arapskog qaranfil), lat. Dianthus caryophyllus) je tipska vrsta roda Dianthus i porodice Caryophyllaceae (karanfili).

- Другата задача в тази глава е – съпоставка и установяване сходствата и разликите на фитонимните названия в сръбски и български на основата на лексикалната близост между три езикови форми: 1. славяносръбска, 2. съвременна сръбска книжовна норма, 3. съвременна българска книжовна норма.

В този раздел като материал за изследване се използва един слабо известен и слабо изследван книжовен паметник: **Рѣчникъ малы: въ вянивѣ, при Г. Стефанѣ Новаковичъ, къ Слвенно-Сербской, Валахійской и Востóчныхъ ꙗзы́ковъ Привилег. Тупографій. 1793.** Материалът от фитонимията е представен в таблица с три раздела, която включва: 1. Фитоним в Речника с кратка етимологична справка, направена по Етимологичния речник на Петър Скок. 2. Фитоним в съвременния сръбски книжовен език. 3. Фитоним в съвременния български книжовен език.

ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите от дисертационния труд могат да се обобщят в следните по-важни изводи:

1. След 1878 г. започват два преплетени процеса: на събиране на данни по българската фитоминия и на полагане на усилия за стандартизиране на названията, необходимо за обучението по ботаника, а също и за целите на българската ботаническа наука. В България, а вероятно и навсякъде по света, научната ботаника се основава на латинските названия на растителните видове, а домашните названия са частично стандартизирани и се използват като помощни.

Процесите на проучване и стандартизиране на названията протичат в три етапа:

Първият етап е свързан с необходимостта от преподаване на ботаническата наука в българското училище. Основен представител на този етап е Михалаки Георгиев.

Вторият етап е свързан с делото на Андрей Тошев (подпомогнат от Димитър Матов). При него материалът вече се записва и филологически точно. Същевременно, на този етап се събират вече не само фитоними от райони на свободна България, но също и от останалата под турско робство Македония. Така географски районът на изследванията се обогатява.

Третият етап обобщава изследванията на първите два и прави опит за създаването на теоретична рамка. Той е свързан главно с имената на д-р Петър Козаров и на групата, която издава под редакцията на Борис Ахтаров и цитиран вече по-горе: Ахтаров с имената на Б. Давидов, А. Явашев, М. Шосев, П. Балабанова, Б. Ахтаров под заглавието „Материали за български ботаничен речник. Събрани от .Б. Давидов и А. Явашев. Подредени от М. Шосев и П. Балабанова. Допълнени и редактирани от Б. Ахтаров, уредник на Царския естествено-исторически музей“.

2. Създадена е българска школа в изследването на фитонимите, която означава и този раздел на знанието като „фитолингвистика“. Особено значение за развоя на изследванията по фитонимия у нас имат приносите на Божимир Давидов. Той е въвел и термина „фитолингвистика“, като я е дефинирал така: „Оная част от общото езикознание, която се занимава с имената на растенията, с техната етимология, ще наречем ф и т о л и н г в и с т и к а или лингвистика на имената на растенията. Последната борави с народните ботанични н а и м е н о в а н и я“.

Божимир Давидов е разработил и основите на българската фитолингвистика.

3. Българският език в редица случаи е запазил в преобразуван фонетичен вид названията на основните дървета. Това показва тяхната важност в живота не само на старото индоевропейско население, но и традицията да се свързва животът на българите с дърветата, която е актуална до днешно време. Съществуват някои преобразувания, например, старото название на вид иглолистни е представено само в названието „пъкъл“, което показва смяна на географската област на населението.

4. Особена важност в живота на старото индоевропейско население е имал мъхът (и лишеят, представен в повечето езици със същия концепт). На практика думата със значение „мъх“ е представена в основните езици в Европа. Тази важност на мъха говори, от една страна, за географските условия на живот, а от друга – за особена жизнено важна роля на растението.

5. Фитонимите имат свои особености като клас думи, които се проявяват и на словообразувателно равнище. Специализирана фитонимична наставка в славянските езици се среща *-ика*, както това се доказва в дисертационния труд въз основа на редица примери. В този свой облик наставката се противопоставя на синонимната (и със същия произход) наставка *-ица*, в която обаче е проведен законът за третата палатализация.

6. Съществуват названия на растения, които са османизми. Те са свързани с растения и дървета, с които българите са се запознали главно през Османския период. Те са представени също така и в сръбски и хърватски, а някои от тях – дори и в словенския език.

7. Направеният преглед на названията на три растения, използвани като подправки – чубрица, чесън и магданоз – показва, че те са се появили в кухнята на прадедите на българския народ по различно време. Най-стара от тях подправка е чесънът, чието название възхожда към времето на праславянското езиково и културно единство. След това се появява чубрицата, чиято употреба е свързана с културата на Средиземноморския свят, но в България тя намира особено добър прием и става характерна отличителна черта на българската национална кухня. По времето на Османската империя пък възниква (или се засилва) употребата на магданозът, който днес е стандартна подправка в кухнята на европейските народи.

8. Въпреки голямата лексикална близост между българския и сръбския език, в сръбския съвременната книжовна норма е по-близка до славяносръбския език, отколкото е лексиката, наложила се като облик и значение в съвременния български книжовен език. Особено голяма разлика между българския и сръбския език (на равнището на книжовната норма) има при означението на:

1) динята и пъпеша. Означението „диня“ в двете книжовни норми се отнася до различни растения и това е още на равнището на славяносръбския език.
2) означението на лука. В българския език са се наложили нови названия, докато в сръбския език книжовната норма предпочита означенията с допълнителен маркер – прилагателно за цвят („бял“, „черен“ и темни „лук).

Приноси на дисертационния труд:

1. В труда е разгледано състоянието на фитонимната ни система откъм минало и съвременно състояние и на тази основа са изведени различията в съпоставителен контекст с останалите южнославянски езици – основно със сръбския език.
2. В дисертацията са уточнени етапи от развитието на фитонимията в България.
3. Посочени са първите български събирачи на фитонимен материал в българските земи, като се обръща особено внимание на сериозните теоретични приноси, довели до създаването на българската „фитолингвистика“.
4. Разгледани са особеностите при словообразуване на фитонимите, като специално внимание се отделя на суфикса –ика (-іса) като специализиран за образуване на семантично затворен кръг лексеми, които са обединени по своя „ботанически“ характер.
5. Разгледано е влиянието на турски език върху някои общи за славянските езици фитоними, като са отбелязани приликите и различията между тях. Чрез съпоставителен анализ е популяризиран един слабо известен и слабо използван паметник, който е речник сръбски от 1793 г.

Публикации по темата на дисертационния труд и участия в научни конференции:

1. Стойнев 2017-2018: Стойнев, Г. *Растения, използвани за подправка в кунята на Босилеградско*. Сборник с доклади от Националните филологически четения за студенти и докторанти „Югозападен университет 2017-2018“, Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2017-2018, с. 149-156.

2. Стойнев 2019: Стойнев, Г. *Фитоними в книжовната практика на славяносръбския език (в съпоставка със съвременните книжовни норми в сръбски и български)*. Сборник с доклади от Националните филологически четения за студенти и докторанти „Югозападен университет 2019“, Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2019
3. Стойнев 2020: Стойнев, Г и Л. Илиева. *Наставката –ика като специфичен формант на славянските фитоними* (статия, приета за печат в сборник, който предстои да излезе, посветен на паметта на професор Иван Куцаров, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

БИБЛИОГРАФИЯ:

- **Cholioltschev 1990:** Cholioltschev Ch. Onomasiologische und derivative Struktur der bulgarischen Phytonyme (Beitrag zur bulgarischen volkstümlichen Phytonymie). Wien, 1990. (Miscellanea Bulgarica 8)
- **Friedrich 1970:** Friedrich P. Proto-Indo-European Trees. The Arboreal Sustem of a Prehistoric People. The University of Chicago Press Chicago and London, 1970
- **Ghalekhani et al 2015: Ghalekhani, G, M. Kh**. **Goshtash, B. Mehrabi**. The Significance of Plants for Indo-Europeans. - In: International Journal on Studies in English Language and Literature, Volume 3, Issue 10, October 2015, PP 17-23.
- **Gligić 1954:** Gligić Vojin. Etimološki botanički rečnik. Sarajevo: "Veselin Masleša" Etimološki rečnik, flore Evrope, Petar Marin, 1954
- **Karadzić 1818:** Karadzić S. V. . Serbisch-deutsch-latinisches worterbuch, 1818
- **Köhler 2015:** . Piotr Köhler, Józef Rostafiński's ethnobotanical enquiry of 1883 concerning Polish vernacular names and uses of plantsл - Archives of Natural History · April 2015
- **Tavzes 2005:** Tavzes M.. Veliki slovar tujk. Cankarjeva založba, 2002
- **Toplak 2005:** Toplak G. K. Domace lekovito bilje. Zagreb: Mozaik. Knjiga 2005
- **Veliki slovar tujk.** Ljubljana, 2002
- **West 2007:** West M. L. Indo-European Poetry and Myth. Oxford: Oxford University Press, 2007
- **Адамс и Малори 1997:** Адамс и Малори (Mallory, J.P.; Douglas Q. Adams. Encyclopedia of Indo-European Culture, London: Fitzory Dearborn Publishers, 1997)

- **Адамс и Малори 2006**: Адамс и Малори (Mallory, J.P.; Douglas Q. Adams. The Oxford Introduction to Proto-Indo_European and the Proto-Indo-European World. Oxford, New York, 2006 акклиматизации растений, учреждённого при Имп. Моск. о-ве сельск
- **Аникина 2018:** Аникина Т. В. Словообразовательная структура фитонимической лексики в английском и русском языках // Научный результат. Вопрос теоретической и прикладной лингвистики. – Т.4, №4, 2018
- **Анненков 1858**: Анненков Н. И. Простонародные названия русских
- **Апостолов 1900:** Апостолов П. Д. „Приносъ къмъ българската терминология на флората въ Македония. Периодическо списание“, кн. LXI, 5, 1900
- **Арутюнова 2007:** Арутюнова Н. Д. Проблемы морфологии и словообразования. На материале испанского языка. Москва, 2007
- **Ахтаров 1939:** Ахтаров Б. Б. Давидов, А. Явашев, М. Шосев, П. Балабанова – всички отнесени към заглавието „*Материали за български ботаничен речник. Събрани от Б. Давидов и А. Явашев. Подредени от М. Шосев и П. Балабанова. Допълнени и редактирани от Б. Ахтаров, уредник на Царския естествено-исторически музей*“. Издание на БАН, София, 1939 г.
- **БЕР 1971:** Вл. Георгиев (редактор). Български етимологичен речник. Том I А-З. Издателство на БАН. София, 1971
- **БЕР 1986:** Вл. Георгиев (редактор). Български етимологичен речник. Том III Крес1 - Минго1. Издателство БАН. София, 1986
- **БЕР 1995:** Вл. Георгиев и Ив. Дуриданов (редактори). Български етимологичен речник. Том IV Минго2 - Падам. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1995
- **БЕР 1996:** Ив. Дуриданов (орговорен редактор). Български етимологичен речник. Том V Падеж – Пускам. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1996
- **БЕР 2002:** М. Рачева и Т. Ат. Тодоров (редактори). Български етимологичен речник. Том VI Пускам – Словар2. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2002
- **БЕР 2010:** Т. Ат. Тодоров (отговорен редактор). Български етимологичен речник. Том VII Слово –Терясвам. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2010

- **БЕР 2012:** Вл. Георгиев (редактор). Български етимологичен речник. Том II И-Крепя. Второ издание. София, Академично издателство „Марин Дринов“, 2012.
- **Бернштейн 1974**: Бернщейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования. Именные основы. Москва, „Высшая школа“, 1974.
- **Бошкович 1984**: Бошкович Р. Основы сравнительной грамматики славянских языков. Фонетика и словообразование. Москва: „Высшая школа“, 1984.
- **Валеий Брюсов**, „Простичка песен“
- **Ванкевич 2002:** Ванкевич К. С. Vanjkevic SK. Beograd: S.K.Vanjkevic; 2002. Lecenje belim lukom; 2002
- **Вежинов 1883 – 1884:** Вежинов Д. С. Азбучен списъкъ от български имена на по-големите и по-известните растения“. Списание „Наука", год. III., кн. 3. и 4., 1883—1884
- **Влахова – Руйхова 2009:** Влахова-Руйхова Р., Практическа граматка. Български език, 2009
- **Гарбовская 2011:** Габровская Св. Флорообраз во французской литературе XIX века. Санкт Петербург, 2011.
- **Георгиев 1882:** Георгиев М. Учебник по ботаника за средните учебни заведения. Белград, 1882
- **Георгиев 1958:** Георгиев Вл. Изследвания по сравнително-историческо езикознание. София, Народна просвета, 1958
- **Добровски 1822:** Добровски Й. **(**Dobrowsky Josephi. Institutiones Linguae slavicae dialecti veteris. Vindobonae, 1822)
- **Илиев 1892**: Илиев, Ат. Растителното царство в народната поезия, обичаите, обредите и поверията на българите. В: СбНУ, кн. 7, 311–412 .
- **Илиев 1919:** Илиев Ат. Растенията от българско фолклорно гледище. – Сп. БАН, кн. 18, 919, 93–180.
- **Илиева 1994:** Илиева Л. Индоевропейска митологична следа в прилепския израз имела ме вати. - „Македонски преглед“ XVII, 1994, кн.3.
- **Калинин 2012:** Калинин А. В. Лексика русского языка. — Наука, 2012. — С. 72.
- **Канисков 2015:** Канисков В. Съкровищница на българската народна медицин. Том II. Ботанически речник – основи. София, 2015
- **Козаров 1921:** Козаров П. Български народни названия на растенията. - Сборник на Българската академия на науките. Книга XX. София, Печатница П. Глушков, 1921.

- **Козаров 1925:** Козаров П. Български народни названия на растенията. Сборник на Българската академия на науките, книга XX., 1925, 3–90
- **Козаров 1937:** Козаров П. Моят живот и дейност. Сливен, 1937
- **Колосова 2010:** Колосова В. Б. СЛАВЯНСКАЯ ЭТНОБОТАНИКА: ОЧЕРК ИСТОРИИ
- **Комаров 1934:** Комаров В. Л. Род 42. Можжевельник, Верес — Juniperus // Флора СССР : в 30 т. / гл. ред. В. Л. Комаров. — Л. : Изд-во АН СССР, 1934. — Т. 1 / ред. тома М. М. Ильин. — С. 174—191
- **Коњевић и Татић 2006:** Коњевић Р., Б. Татић. Речник назива биљака. Београд: ННК Интернационал, 2006
- **Костов 2004:** Костов А. България и Белгия. Икономически, политически и културни връзки (1879-1914). — София: Арт Медия Комюникейшънс, 2004
- **Кощрина 2019:** Кощрина В. В. „Електронно издание на студията на д-р Петър Козаров „Български народни названия на растенията“, публикувана в Сборник на Българската академия на науките книга XX“ ДИПЛОМНА РАБОТА за получаване на образователно-квалификационна степен „магистър“. София, 2019 (Под научното ръководство на проф. д-р Андрей Бояджиев
- **Матеев 2017:** Матеев П. Ботаничеки речник. Български – латински – немсик. Варна, 2017
- **Матов и Тошев 1890:** Матов Д., А. Тошев. Към българския. речник. - В: „Книжиии прочитъ". Кн. 4. Солун, 1890 г..
- **Мейе 2001:** Мейе А. Общеславянский язык. Перевод со второго французского издания. 2-ое издание. Москва, „Прогресс“, 2001.
- **Методиев К.** Българска флора онлайн
- **Миклошич 1886:** Миклошич Фр. Етимологичн речник на славянските езиици. Виена, 1886
- **Младенов 1941:** Младенов Ст. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. Книгоиздателство Христо Г. Данов – О. О. Д-во: София, 1941.
- **Младенов 1979:** Младенов Ст. История на българския език. София, 1979

растений. Собрал Н. Анненков, дир. Ком. лесоводства и

- **Ростафински 1908:** Ростафински Й. (Rostafinski Jozef 1850-1928; O pierwotnch siedzhistorycznych czasach, SAU, 12, 1908, 3, p. 6-25, BASC, 6-7, 1908, p. 89-115

- **Ростовцев 1890-1907:** Ростоцев С. И. Можжевельник // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
- **Скок 1971:** Скок П. Etimologijski rjecnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1971
- **Станев 2001:** Станев Ст. Малко познати имена в българската ботаника. София, Академично издателство „Професор Марин Дринов“, 2001.
- **Стоилов 2000:** Стоилов А. Земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма с народно тълкуване“, Благоевград 2000
- **Стоилов 2005:** Стоилов А., Българска диалектология, Благоевград, 2005
- **Стоилов 2013:** Стоилов А. Благоевградският говор. Благоевград, 2013
- **Стоилов 2013:** Стоилов А. Традиционна земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма (I. Тематични групи. II. Лексико-семантични групи. III. Словообразуване). Благоевград, 2013
- **Суперанская 1973:** Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. М.: Наука, 1973
- **Толстой 1998:** Толстой И. Н. Избранные труды. Том II. Славянская литературно-языковая ситуация. Москва, 1998
- **Тошев 1890:** Тошев А. „Към терминологията на българската флора“, отпечатана в Периодическото списание на БАН, кн. XXXV, 1890
- **Тошев 1894:** Тошев А. (S de Wildeman и Tocheff). Материали за флората на България. 1894
- **Тошев 1894:** Тошев А. Ботаника за горен курс. II. год. отъ основните училища и II. клас на гимназиите, София, 1894.
- **Тошев 1895:** Тошев А. Материали за флората въ Солунско. СбНУ. XI (1994), XII (продължение), 1895.
- **Тошев 1900:** Тошев А. Материали по флората на България. Периодическо списание LI. 1900
- **Туцаков 1984:** Туцаков Й. Tucakov J. Beograd: Naucna knjiga; 1948. Farmakognozija
- **Урумов 1897:** Урумов Ив. „Материали за флората на Ловчански окръг. Сборник за народни умотворения“, кн. XIV, 1897.

- **Усачёва 2010:** Усачёва В. В. СУДЬБА БЛАГОСЛОВЕННЫХ И ПРÓКЛЯТЫХ ДЕРЕВЬЕВ В ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ СЛАВЯН - В: В.Б. Колосова, А.Б. Ипполитова. Этноботаника: растения в языке и культуре. СПб.: Наука, 2010
- **Фасмер 1986:** Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Том I (А - Д). Москва, „Прогрес“, 1986
- **Фасмер 1986:** Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Том II (Е - Муж). Москва, „Прогрес“, 1986
- **Фасмер 1987:** Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Том III (Муза – Сят). Москва, „Прогрес“, 1987
- **Фасмер 1987:** Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Том IV (Т – Ящур). Москва, „Прогрес“, 1987 хоз. М., Университет. тип., 1858.
- **Холиолчев 1974:** Холиолчев Хр. Из българската растителна терминология: черница Morus L. В: Сб. В памет на проф. Ст. Стойков (езиковедски изследвания). Отг. ред. Л. Андрейчин. София: БАН, 1974
- **Часовникова 2003:** Часовникова А. В. Христианские образы растительного мира в народной культуре: Петров крест, Адамова голова, Святая верба. Индрик, 2003
- **Шайд 1993:** Шайд Дж. John Scheid. Lucus, nemus. Qu’est-ce qu’un bois sacré- In: Les bois sacrés. Actes du colloque international de Naples. Collection du Centre Jean Bérard, 10, 1993
- **Явашев и Давидов 1939:** Явашев А. и Б. Давидов. Материали за български ботанически речник. София, 1939
- **Янчич 2002:** Яничич Р. Jancic R. Beograd: Sluzbeni list SRJ; 2002. Botanika farmaceutika; p. 247